

Planovi [Evropske unije](#) za **kružnu plastičnu ekonomiju propadaju**. Zemlje i dalje šalju svoj plastični otpad, spaljuju ga i bacaju na deponije. Industrija plastike, u međuvremenu, nastavlja da koristi svoj uticaj i I protiv svih inicijativa.

Kenet Bruvik godinama je sakupljao plastični otpad duž norveške zapadne obale. Stajući na obali u hladno aprilsko jutro, setio se kada je prvi put došao na malu plažu izvan Bergena. „Plakao sam“, kaže on, prisećajući se prizora **tona flaša**, kesa za nošenje i druge [plastike](#) za jednokratnu upotrebu nabijene među stene. Gomile toga su se izbile u tako male komadiće da su se zalepile kao šljokice za njegove cipele.

Ironično, to uglavnom nije norveški otpad, gde sistem za sakupljanje plastike dobro funkcioniše - ali to ne pomaže mnogo ako drugi nastave da zagađuju. Deo plastike ovde dolazi iz Azije, deo iz Severne Amerike. **Ali većina dolazi iz Evrope**. „Svima koji proizvode ove flaše za jednokratnu upotrebu: prestanite!“, poziva on, stojeći na gomili otpada od plastičnih flaša.

Nekoliko hiljada kilometara južno, u postrojenju za preradu otpada severno od Atine, radnici su zauzeti otvaranjem kontejnera sa smećem. Plastični otpad koji je pre tri godine išao u žute terete širom Nemačke sada izbija u Grčku (prethodno je poslat u Tursku na reciklažu). Trideset sedam kontejnera zaglavljeno je u luci Pirej od kraja 2021. godine, nakon neuspešnih pokušaja Turske da ih otpremi u Vijetnam. „Ovo je smeće koje je nemoguće reciklirati“, kaže Iannis Polichronopoulos, koji je vlasnik firme koja je preuzela zadatak da isprazni kutije.

Ovaj zastoj u odlaganju ukazuje na neuspeh [Evrope](#) da se izbori sa sve većim problemom plastike, gde su mora i obale zagađene, divlje deponije rasprostranjene, a opasnih deponija i postrojenja za spaljivanje u izobilju. I dok se obećanjima o reciklaži i ponovnoj upotrebi hvale u Briselu i salama za sastanke u industriji, istraživanje Investigate Europe otkriva kako evropski planovi za plastiku propadaju - a njena cirkularna ekonomija curi.

Ne tako kružna ekonomija otpada

Od lonaca (čaša) za jogurt i kartona za mleko do boca šampona i tuba za pastu za zube, Evropljani proizvode u proseku 35 kg plastične ambalaže svake godine. I taj trend je u porastu. Prema OECD-u, potrošnja plastike će se utrostručiti do 2060. Suprotno onome što mnogi pretpostavljaju, većina ambalaže se ne reciklira. Umesto toga, završava na deponijama ili potencijalno toksičnim spalionicama. Procenjuje se da se najviše 40 odsto plastične ambalaže proizvedene širom Evrope reciklira.

„Moramo da ubijemo iluziju da se te stvari recikliraju“, kaže Nuša Urbančić, direktorka kampanja međunarodne fondacije Changing Markets. „Veoma je drugačiji osećaj kada znate da se plastika u kojoj ste kupili ne reciklira, već završi na deponiji ili bude spaljena.

Predviđa se da će se globalna proizvodnja plastike utrostručiti do 2060. godine 450 miliona tona plastike proizvedeno je 2020. godine, a procene kažu da će to premašiti 1,2 milijarde do 2060.

S obzirom na ograničenja i nedostatak reciklaže, ostaje velika potražnja za novom plastikom, što sa sobom nosi dramatične posledice. Plastika se pravi od nafte i gasa, fosilnih goriva koja izazivaju klimatsku krizu. Istraživači u Sjedinjenim Državama predviđaju da će proizvodnja i odlaganje plastike prouzrokovati 15 odsto globalne emisije CO2 do 2050. To takođe ubrzava ekološku katastrofu bez presedana. Evropske i američke studije nedavno su izračunale da se 11 miliona tona plastičnog otpada odliva u svetske okeane godišnje. Do 2030. moglo bi da bude duplo više - ako političari, biznis i ljudi ne reaguju.

EU je još 2015. predstavila akcioni plan za cirkularnu ekonomiju. Tadašnji potpredsednik Komisije, a sada komesar za klimatske akcije Frans Timermans obećao je da će „zatvoriti petlju“. U budućnosti, kažu, sirovine poput plastike treba da kruže beskrajno. Od proizvodnje do supermarketa, do trpezarijskog stola, do kante za smeće i nazad do fabrike za reciklažu. Najnovija u nizu inicijativa EU za suzbijanje naše pomame za plastikom bila je najhrabrija do sada.

Ali kako dokumentuje novo istraživanje Investigate Europe, napori da se izgradi kružna ekonomija propadaju. Obilazeći postrojenja za reciklažu, spalionice i deponije od Portugala do Francuske i od Grčke do Poljske, istraživanje je pokazalo da 60 odsto otpada od plastične ambalaže u Evropi se još uvek ne reciklira. Milioni tona završavaju na deponijama i postrojenjima za spaljivanje. Veliki deo toga se po dizajnu ne može reciklirati. Planirano je desetine novih postrojenja za spaljivanje širom Evrope, što izaziva zabrinutost za ekologiju zbog toksičnih zagađivača. Spaljivanje otpada u Evropi je skočilo za 40 odsto između 2018. i 2020.

Vlade dozvoljavaju proizvođačima plastike i multinacionalnim brendovima da utiču na šeme upravljanja otpadom i budu posrednici između opština, reciklera i operatera za spaljivanje. Brendovi koji koriste plastičnu ambalažu dužni su da finansiraju reciklažu svog otpada. Ali mnogi napuštaju lokalne opštine i poreske obveznike koji snose veliki deo računa. Vlasti koje nemaju dovoljno sredstava nisu dovoljno opremljene da se bore protiv sve većeg broja ilegalnih operacija otpada širom kontinenta.

Trgovina otpadom: visoka zarada uz mali rizik

Dugo su evropske zemlje upravljale svojim plastičnim otpadom daleko od vidokruga, zvanično da se reciklira. Ali pošto su azijske zemlje, pre svega Kina, 2018. zabranile takav uvoz, mnogo više korišćene plastike sada putuje širom Evrope. Uprkos prazninama u zvaničnim podacima, zemlje EU su 2021. otpremile 2,5 miliona tona plastičnog otpada

napred i nazad. Ovaj otpad često ne završava u postrojenjima za reciklažu, već na ilegalnim deponijama.

Poljska, koju neki opisuju kao „evropska deponija otpada“, posebno je žarište. U gradu Vschova, nedaleko od nemačke granice, posao za iskopavanje peska jednog preduzetnika privukao je pažnju vlasti nakon što su se meštani požalili na užegli miris koji dolazi sa polja. Sudski dokumenti pokazuju da se Zbignjev T. (njegovo puno ime ne može koristiti) obogatio ne prodajom peska, već zakopavanjem hiljada tona ilegalnog otpada iz Nemačke i zapadne Poljske. Njegov profit je iznosio milione (neoporezovanih) zlota.

Rupe od peska i šljunka kojima je upravljala njegova firma bile su duboke nekoliko stotina metara, a tužiocima tvrde da su bile ispunjene sa skoro pola miliona kubnih metara otpada - dovoljno da se napuni oko 5000 velikih kamiona.

Jedno od najvećih ilegalnih suđenja otpada u **Poljskoj** je još uvek u toku, ali nemačka kompanija čiji je otpad tamo otkriven do sada je ostala netaknuta od strane inspektora. Velika Britanija je, međutim, bila primorana 2020. da preuzme stotine tona otpada za koje je utvrđeno da je ilegalno poslat u Poljsku. Italija, i sama košnica za ilegalnu trgovinu otpadom, suočila se sa sličnim zahtevima.

Cena primljene po toni ilegalnog otpada sa Zapada varira između 30 i 50 evra u Poljskoj, daleko jeftinije od traženja legitimnih puteva do postrojenja za reciklažu u Nemačkoj, koja bi mogla da koštaju 300 evra po toni. Odlaganje otpada na deponiju u Velikoj Britaniji može koštati 113 evra po toni, što je više nego dvostruko više u Poljskoj, Rumuniji, Bugarskoj ili Hrvatskoj, gde su nelegalne lokacije niknule poslednjih godina.

Slučaj Zbignjeva T. je među šaćicom koja ide na sud. Vlasti objavljuju stotine inspekcija, ali samo nekoliko desetina slučajeva u vezi sa otpadom svake godine stigne do tužilaštava u Poljskoj, zemlji od 38 miliona ljudi.

Neefikasnost inspekcije

Istrage su često nezahvalni i skupi poduhvati. Kazne su male, a šansa da se uhvate pravi počinioci su male. Spisak problema sa kojima se suočavaju inspektori je dugačak: zemlje članice različito raspoređuju otpad, ne postoje standardi inspekcije, nedostaju pouzdani podaci i ne postoji centralizovana elektronska razmena informacija.

Agencije često nemaju dovoljno osoblja. **Portugal** ima samo 30 inspektora odgovornih za istragu ekoloških zločina u zemlji. Pokrivaju svu teritoriju, obilaze proizvodne lokacije, proveravaju deponije, kontrolišu državne granice. Njihove plate su niske, u poređenju sa drugim državnim službenicima, a visoki zvaničnici zarađuju manje od 3.800 evra mesečno. Isti problem postoji i u Poljskoj, gde inspektori odlaze na bolje plaćene poslove u privatnom sektoru.

Stope recikliranja plastične ambalaže širom Evrope su uglavnom ispod ciljeva EU

Za razmenu ključnih informacija, EU želi da koristi IMSOC, sistem upravljanja informacijama za zvanične inspekcije. On već sadrži informacije o, na primer, nebezbednoj hrani ili hrani za životinje, ali ga trenutno koriste samo 32 od 148 zemalja. Komisija EU želi da pooštri pravila kako bi sprečila ilegalnu trgovinu otpadom između zemalja, revidiranim Uredbom o otpremi otpada (VSR) planiranom za 2025.

Poslednjih godina, EU je finansirala nekoliko programa za pomoć državama članicama da se povežu i bave se otpadom, ali je uticaj bio minimalan. Operacija Demeter, u međuvremenu, koja cilja sve vrste ilegalnog opasnog otpada na globalnom nivou sa ad hoc akcijama, uključujući i EU, zaplenila je skoro 4000 tona otpada tokom svoje poslednje kampanje u oktobru.

Greške proizvođača plastike

Dok ilegalne operacije uglavnom prolaze bez kontrole, legitimni proizvođači nastavljaju da pomažu u pogoršanju evropskog problema plastičnog otpada. Brendovi koji svoje proizvode umotavaju u plastiku imaju centralnu ulogu u procesu upravljanja otpadom. Ali oni nemaju snažan podsticaj da smanje upotrebu nove plastike.

Ovo je uprkos Proširenoj odgovornosti proizvođača (EPR), mehanizmu koji bi trebalo da natera zagađivače da plate za ceo životni ciklus proizvoda, od proizvodnje, preko potrošnje, do otpada i reciklaže u sirovinu za novu plastiku.

Nemačka, Francuska, Italija i Holandija primenile su ovaj plemeniti princip u praksi krajem 1990-ih ali su se fokusirali na deo nakon upotrebe. Kada je Komisija EU preuzela koncept EPR u svojoj Direktivi o otpadu iz 2008. godine, takođe je pozvala vlade „da podstiču dizajn proizvoda kako bi se smanjio njihov uticaj na životnu sredinu“, 80 procenata recikliranja ambalaže se dešava u fazi dizajna.

Ali, nije bilo obaveznih meta ili kazni za one koji koriste nekoliko plastičnih masa u svojim bocama ili kutijama, što ih čini nerekiklabilnim. „Akcije za sprečavanje otpada izostaju već 20 godina. Umesto toga, u potpunosti smo se koncentrisali na reciklažu“, kaže Helmut Maurer, bivši viši stručnjak u Direktoratu Evropske komisije za cirkularnu ekonomiju.

Glavna organizacija norveških proizvođača nagrađuje kompanije koje dobrovoljno smanje ambalažu. Ali ovo nije opšti evropski obrazac.

Moćan lobi

Organizacije za odgovornost proizvođača (PRO), često neprofitne grupe koje kontroliše industrija, zadužene su za implementaciju šeme. Proizvođači ambalaže i brendovi koji koriste plastičnu ambalažu su članovi PRO. Članovi plaćaju naknadu **PRO** za svaku tonu koju stave na tržište. Strateški smešteni između opština koje prikupljaju otpad i preduzeća

za reciklažu, PRO su moćni igrači u sistemima plastičnog otpada.

„Sa stanovišta efikasnosti, logično je imati jedno mesto gde prikupljate podatke, reciklirate i upravljate spalionicama“, objašnjava Janine Roling iz holandske nevladine organizacije Recycling Netverk. „Ali u stvarnosti, PRO su postali lobističke grupe koje predstavljaju interese proizvođača.

PRO naknade se obračunavaju od količine ambalaže stavljene na tržište pri prodaji flaširane vode, bezalkoholnih pića ili konditorskih proizvoda. Novac bi trebalo da finansira lokalno sakupljanje otpada i pomogne ubrzanju procesa reciklaže. Pošto su PRO često monopoli, oni imaju tendenciju da imaju prednost u pregovorima. Opštine širom Evrope tvrde da nisu dovoljno plaćene, zbog čega poreski obveznici snose deo računa.

Citeo, glavni francuski PRO, među svoje članove ubraja industrijske gigante Coca-Cola, Danone, L’Oreal i Carrefour. Vlada je dužna da pokrije 80 odsto troškova prikupljanja i reciklaže koje snose vlasti. Ipak, opštine se često ne slažu sa računom. Amorce, nacionalno udruženje opština, saopštilo je da Citeo nadoknađuje najviše 40 odsto njihovih troškova – što je manjak sredstava od milijardu evra.

Opštine u Norveškoj se takođe žale: „Plaćamo više od milijardu norveških kruna (oko 89 miliona evra) godišnje za rukovanje otpadom od plastične ambalaže koju su proizvođači trebalo da finansiraju“, tvrdi Svein Kamfjord, direktor Samfunnsbedriftene, krovne organizacije za javni otpad kompanije. Plastretur, glavni norveški PRO, kaže da je kompenzacija za sada ispravna i da je „rezultat sporazuma sa opštinama“. Međutim, Plastretur podržava zahtev opština da vlasti jasno definišu kako će se propis EU o tome ko će šta plaćati tumačiti u Norveškoj, kaže izvršni direktor Karl Johan Ingvaldsen.

Nedovoljno prijavljivanje favorizuje proizvođače

PRO prikupljaju podatke o količini plastike koju proizvođači i brendovi stavljaju na tržište. Vlasti u velikoj meri zavise od ovih podataka kada izračunavaju stope recikliranja u zemljama. U Španiji je vlada Balearskih ostrva sproveda dve studije koje dovode u pitanje zvanične podatke Ecoembesa, španskog PRO. U jednom izveštaju se navodi da su njeni članovi 2016. godine izjavili da je u toj autonomnoj zajednici na tržište stavljeno 49.385 tona lake ambalaže, dok je analiza tokova ambalaže duž celog lanca vrednosti ta cifra iznosila 91.965 tona. Ako su proračuni balearske vlade bili tačni, to bi značilo da je ambalaža koja je stavljena na tržište bila 86 odsto veća od one koju su naveli proizvođači.

„Podaci koje je dao Ecoembes su nemogući. To uopšte nisu verodostojne tvrdnje“, kaže Viçens Vidal, član španskog senata, koji je naredio izveštaje kao savetnik za životnu sredinu u vladi Baleara. Ecoembes kaže da je bilo „ozbiljnih metodoloških nedostataka“ i da su naknadne studije opovrgle njegove podatke.

Kompanije koje proizvode ili koriste plastičnu ambalažu dužne su da budu članovi PRO i plaćaju EPR naknade. Ali mnogi to ne rade. „Free-riding je ogroman problem, u nekim zemljama je 5 do 10 odsto, u drugim i do 50 odsto“, kaže Joakim Kuoden, generalni direktor EKSPRA, Evropske alijanse za proširenu odgovornost proizvođača.

Spaljivanje zagreva

Što više plastike proizvode proizvođači, to više ima za odlaganje. Iako se kapacitet reciklaže širi, plastični otpad se sve više šalje u postrojenja za spaljivanje. To je uglavnom zbog stalno rastuće potrošnje. Ali to je takođe rezultat kineske zabrane uvoza plastičnog otpada 2018. U naredne dve godine, količina spaljenog otpada u EU porasla je za 39 odsto.

„Ovde će biti malo mirisa“, kaže direktor jedine spalionice u Mađarskoj, Tamaš Jazaj, otvarajući vrata u takozvani bunker za otpad: više spratova, to je deponija za budimpeštansko smeće iz kojeg kuljaju golubov pre nego što ga progutaju betonske peći koje gore na skoro hiljadu stepeni. Četiri peći ovde sagorevaju u proseku 1.000 tona plastike i drugog otpada dnevno. Na kraju ne ostaje ništa osim šljake koju odvoze kamioni koji čekaju, i ugljen-dioksida koji se nečujno diže uz dimnjak.

Kineska zabrana uvoza plastičnog otpada iz 2018. dovela je do porasta spaljivanja otpada u Evropi

Ekološki uticaj spaljivanja nedavno je analizirao holandski toksikolog Abel Arkenbout, koga je nekoliko nevladinih organizacija naručilo da istražuje moguće zagađenje oko postrojenja u Francuskoj, Španiji, Litvaniji i Češkoj. Decembarska studija je otkrila: „Povećane količine opasnih postojanih organskih zagađivača takođe su pronađene u vegetaciji u blizini spalionica otpada.

Skoro 500 postrojenja širom Evrope spaljivalo je kućni otpad 2020. godine, prema industrijskom udruženju CEVEP. Postrojenja emituju 300 kilograma ostatka po toni spaljenog otpada. Ova prašina i ostaci su ponekad veoma toksični.

U Nemačkoj građevinske firme ponovo koriste ostatke od spaljivanja za asfaltiranje novih puteva. „Pepeo za spaljivanje otpada tamo ne ide dobro“, upozorava inženjer zaštite životne sredine Peter Gebhardt. „Ne samo na putevima, već i na deponijama, kompanije za odlaganje otpada odlažu deo ostataka. Suprotno onome što se često tvrdi, postrojenja za spaljivanje ne eliminišu deponije otpada.“ I njihov broj raste. Postoje planovi za 39 novih fabrika u Poljskoj. Do sada ih ima 10. Potencijalno bi mogli da budu sufinansirani od strane

Evropske investicione banke, koja je izdvojila 1,3 milijarde evra za izgradnju novih spalionica. U Češkoj treba da se izgradi pet novih fabrika. Ovo bi zemlji dalo godišnji kapacitet spaljivanja od 2,2 miliona tona.

Prosečan vek trajanja spalionice je oko 25 godina, a neke opštine koje ih već imaju dužne su

da obezbede fiksnu količinu otpada ili se suočavaju sa visokim kaznama. Kao rezultat toga, opštine nemaju dovoljno podsticaja da detaljnije sortiraju i recikliraju otpad. „Zamislite da poslušno odvajaju svoj otpad i na kraju budu tuženi“, kaže Janek Vahk, koji proučava pitanja za NVO Zero Waste Europe

Međutim, posao sa spaljivanjem pretili da postane manje unosan od 2028. EU će zatim uključiti postrojenja u Evropsku šemu za trgovinu emisijama, primoravajući fabrike da plaćaju za svoje emisije gasova staklene bašte. Ali postrojenja za spaljivanje će i dalje sagorevati plastiku u budućnosti. Jedan od razloga za to je samo pakovanje.

„Zaista kružni dizajn“

Na južnoj ivici Parka prirode Vesthavelland, sat vremena vožnje od Berlina, Michael Stechert izvlači torbu za kupovinu iz plastične bale veličine čoveka u dvorištu fabrike za reciklažu Vogt. U bale su utisnute posude sa škampima, flaše Schveppes i slatki omoti. Njegova kompanija uvozi otpad iz Francuske, Holandije i Švajcarske i Norveške. Prošle godine 10.500 tona, skoro 10 odsto plastičnog otpada koje njegova biljka reciklira, stiglo je iz Norveške. „Ovaj materijal je u osnovi čistiji“, kaže Stechert. „Iz toga pokušavamo da recikliramo što je moguće više frakcija otpada.“

Razlog zašto se samo deo plastike često može reciklirati u ovakvim postrojenjima je dizajn. Boca kečapa ili šampona, na primer, može se sastojati od tri ili četiri vrste različite plastike. Oni se ne mogu topiti zajedno, jer imaju različite tačke topljenja. Shodno tome, mogu se samo spaliti ili poslati na deponiju.

Da biste zatvorili ciklus, sastav pakovanja mora biti promenjen. Ali do sada se dešava suprotno.

„Industrija je povećala količinu jeftine fleksibilne i višeslojne plastike“, napisala je konsultantska kuća Changing Markets u nedavnom izveštaju. U otvorenom pismu nekoliko nevladinih organizacija, uključujući Evropski biro za životnu sredinu i **Zero Waste Europe**, pozvalo je na „zaista kružni dizajn koji priprema plastiku za ponovnu upotrebu i reciklažu“ Industrija protestuje zbog obaveznih ciljeva za ovo koje predlaže Evropska komisija. Ali čak i ako mere prevladaju, to nije dovoljno, kaže bivši stručnjak za [plastiku](#) Evropske komisije **Helmut Maurer**. On veruje da se cena ambalaže mora povećati kako bi odražavala njen uticaj na klimu i životnu sredinu, čime bi se podstakli ljudi da „proizvede što manje otpada“ Maurer, i mnogi poput njega, kažu da na kraju petlja otpada o kojoj sanja [EU](#) mora postati manja. „Pravi odgovor mora biti izbegavanje plastičnog otpada.“

To bi bio početak puta ka manjoj kružnoj ekonomiji sa manje proizvedene i iz koje bi manje plastike curilo. Tada grčki lučki radnici ne bi morali da odlažu ilegalne pošiljke iz Nemačke, a Kenet Bruvik bi mogao da hoda duž norveške obale bez izbegavanja plastičnih ostataka.